MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA MILLIY CHOLG‘U IJROCHILIGINI RIVOJLANTIRISH (DUTOR MISOLIDA, O‘ZBEKISTON 2026 STRATEGIYASI ASOSIDA)

Nazarova Dilnoza Eraliyevna

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti

Tarix kafedrasi dotsenti, tarix fanlari falsafa doktori(PhD)

Orzikulova Xilola Axrorjon qizi

Nizomiy nomidagi O‘zbekiston milliy pedagogika universiteti

“Musiqa ta’limi va san’at” yo‘nalishi 1- bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta’lim maktablarining musiqa madaniyati darslarida milliy cholg‘u ijrochiligini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Xususan, dutor cholg‘usida ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu jarayonning O‘zbekiston ta’lim strategiyasi 2026 doirasidagi ta’lim sifatini oshirish, milliy madaniyatni rivojlantirish va o‘quvchilarning ijodiy salohiyatini kuchaytirishdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: Musiqa madaniyati, dutor, milliy cholg‘ular, ijrochilik ko‘nikmalari, musiqa ta’limi, pedagogika, milliy qadriyatlar, strategiya, ijodkorlik.

РАЗВИТИЕ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОГО МАСТЕРСТВА НА НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТАХ НА УРОКАХ МУЗЫКАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ (НА ПРИМЕРЕ ДУТАРА, НА ОСНОВЕ СТРАТЕГИИ "УЗБЕКИСТАН-2026")

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы развития национального инструментального исполнительства на уроках музыкальной культуры в общеобразовательных школах. В частности, анализируются педагогические основы формирования исполнительских навыков на дутаре.

Также научно обоснована значимость этого процесса в повышении качества образования, развитии национальной культуры и усилении творческого потенциала учащихся в рамках образовательной стратегии Узбекистана до 2026 года.

Ключевые слова: Музыкальная культура, дутар, национальные инструменты, исполнительские навыки.

DEVELOPMENT OF NATIONAL INSTRUMENTAL PERFORMANCE IN MUSIC CULTURE LESSONS (USING THE DUTAR AS AN EXAMPLE, BASED ON THE UZBEKISTAN 2026 STRATEGY)

Abstract: This article examines the development of national instrumental performance in music culture lessons in general education schools. In particular, the pedagogical foundations for forming performance skills on the dutar are analyzed. Additionally, the importance of this process in improving the quality of education, developing national culture, and strengthening the creative potential of students within the framework of Uzbekistan's Education Strategy 2026 is scientifically substantiated.

Keywords: Music culture, dutar, national instruments, performance skills.

Globallashuv sharoitida milliy madaniyatni saqlash va uni yosh avlod tafakkuriga joriy etish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Xususan, musiqa san’ati bu borada kuchli ta’sir quroli bo‘lib, u insonning ichki olami, go‘zallik haqidagi qarashlari va ma’naviy dunyosini shakllantiradi.O‘zbekiston Respublikasining 2026-yilgacha mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasida madaniyat va san’atni taraqqiy ettirish, milliy qadriyatlarni keng targ‘ib qilish ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. Bu esa ta‘lim sohasida, ayniqsa musiqa madaniyati darslarida milliy cholg‘ularni o‘rgatishning ahamiyatini yanada ko‘taradi. Musiqa madaniyati fanining asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarda musiqiy savodxonlikni shakllantirish bilan birga, ularni milliy merosimizga hurmat ruhida tarbiyalashdir. Shu nuqtai nazardan dutor cholg‘usi orqali ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirish muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Musiqa insonning ichki olamiga kuchli ta’sir ko‘rsatuvchi san’at turlaridan biri hisoblanadi. U nafaqat estetik zavq bag‘ishlaydi, balki shaxsning ma’naviy-axloqiy tarbiyasida ham muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli ta’lim tizimida musiqa alohida o‘rin egallab, “Musiqa madaniyati” fani orqali o‘quvchilarning musiqiy tafakkuri va didi shakllantiriladi.

Musiqa madaniyati fanining asosiy maqsadi o‘quvchilarda musiqaga qiziqish uyg‘otish, ularni milliy va jahon musiqa namunalari bilan tanishtirish hamda estetik tarbiya berishdan iboratdir. Bu jarayonda o‘quvchilarning musiqiy madaniyatini rivojlantirish, turli janrdagi asarlarni tushunish va baholash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish va san’at orqali ma’naviy tarbiya berish ham fanning muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi. Mazkur maqsadlarga erishishda bir qator vazifalar amalga oshiriladi. Avvalo, o‘quvchilarda musiqiy didni shakllantirish zarur. Turli musiqa asarlarini tinglash orqali ularning estetik qarashlari boyiydi. Shu bilan birga, musiqa nazariyasi, cholg‘u asboblari va musiqa janrlari haqida bilim berish o‘quvchilarning musiqiy savodxonligini oshiradi. Bundan tashqari, o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish muhim o‘rin tutadi. Qo‘shiq kuylash va cholg‘u ijrochiligi orqali ular o‘z his-tuyg‘ularini ifodalashni o‘rganadilar. Jamoaviy ijrochilik esa o‘quvchilarda hamkorlik, mas’uliyat va muloqot madaniyatini shakllantiradi.

Milliy cholg‘u ijrochiligi musiqa ta’limining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u o‘quvchilarning musiqiy tafakkuri, eshitish qobiliyati, ritm hissi va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayon pedagogik, psixologik va musiqiy qonuniyatlarga asoslanadi hamda nazariya va amaliyotning uzviy bog‘liqligini talab etadi.

Dutor cholg‘usi misolida milliy ijrochilikni o‘rgatish faoliyatga yo‘naltirilgan yondashuv asosida olib boriladi. Ya’ni o‘quvchi bilimni faqat eshitish orqali emas, balki bevosita ijro jarayonida egallaydi. Bu jarayonda eshitish, taqlid qilish, takrorlash va mustaqil ijro bosqichlari izchil amalga oshiriladi.

Dutor ijrochiligini o‘rgatishda quyidagi metodik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

1. Bosqichma-bosqich o‘rgatish metodi. Ta’lim jarayoni oddiydan murakkabga qarab tashkil etiladi. Dastlab o‘quvchilar cholg‘u bilan tanishtiriladi, so‘ngra oddiy ritmik mashqlar va kuylar orqali ijrochilik ko‘nikmalari rivojlantiriladi.

2. Ko‘rgazmali (demonstratsion) metod. O‘qituvchi tomonidan kuy yoki mashqni namunali ijro etib berish o‘quvchilarda to‘g‘ri tasavvur hosil qiladi. Bu usul ayniqsa boshlang‘ich bosqichda muhimdir.

3. Audiovizual metod. Mashhur dutor ijrochilarining ijrolarini tinglash va tomosha qilish o‘quvchilarning musiqiy didini shakllantiradi hamda ijro uslubini o‘zlashtirishga yordam beradi.

4. Individual yondashuv. Har bir o‘quvchining qobiliyati va tayyorgarlik darajasiga mos vazifalar berish orqali o‘quv jarayonining samaradorligi oshiriladi.

5. Interaktiv metodlar. Savol-javob, musiqiy o‘yinlar, kichik guruhlarda ishlash orqali o‘quvchilarning faolligi va qiziqishi kuchaytiriladi.

O‘zbekiston Respublikasining 2026-yilga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi mamlakatni har tomonlama rivojlantirish, inson kapitalini yuksaltirish hamda milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va rivojlantirishga qaratilgan muhim hujjat hisoblanadi. Mazkur strategiyada madaniyat va san’at sohasini qo‘llab-quvvatlash, yosh avlodni milliy an’analar ruhida tarbiyalash ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida belgilangan. Musiqa ta’limi, xususan musiqa madaniyati darslari ushbu strategik maqsadlarni amalga oshirishda muhim o‘rin tutadi. Chunki musiqa san’ati orqali o‘quvchilarda estetik did, ma’naviy qadriyatlar va milliy o‘zlikni anglash hissi shakllanadi. Shu nuqtai nazardan milliy cholg‘u ijrochiligini, ayniqsa dutor cholg‘usini o‘rgatish ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Dutor cholg‘usi o‘zbek xalqining boy musiqiy merosini o‘zida mujassam etgan bo‘lib, uni o‘rganish orqali o‘quvchilar milliy kuylar, an’anaviy ohanglar va ijrochilik uslublari bilan yaqindan tanishadilar.

Bu esa yosh avlodni milliy madaniyatga hurmat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Strategiyada belgilangan vazifalardan biri – yoshlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirishdir. Dutor ijrochiligi esa aynan shu vazifani amalga oshirishning samarali vositalaridan biri hisoblanadi. Cholg‘u ijrosi jarayonida o‘quvchilar musiqiy eshituv, ritm hissi, texnik mahorat va ijodiy tafakkurni rivojlantiradilar. Bundan tashqari, ular mustaqil fikrlash, o‘zini ifoda etish va sahna madaniyatini egallash imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shuningdek, strategiyada ta’lim sifatini oshirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalalari ham alohida ta’kidlangan. Bu esa musiqa darslarida interaktiv metodlar, audiovizual vositalar va innovatsion yondashuvlardan foydalanishni taqozo etadi. Dutor ijrochiligini o‘rgatishda ham ushbu metodlardan foydalanish dars samaradorligini oshiradi va o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi. Bundan tashqari, milliy madaniyatni rivojlantirish doirasida iqtidorli yoshlarni aniqlash va qo‘llab-quvvatlash muhim vazifa sifatida qaraladi. Musiqa ta’limida dutor ijrochiligini rivojlantirish orqali iqtidorli o‘quvchilarni aniqlash, ularni tanlov va festivallarga jalb etish imkoniyati kengayadi.

Xulosa qilib aytgamda, musiqa madaniyati darslarida milliy cholg‘u ijrochiligini, xususan dutor cholg‘usini o‘qitish o‘quvchilarning musiqiy savodxonligini oshirish bilan birga, ularning estetik didi va ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Amaliy ijro jarayoniga tayanilgan yondashuv o‘quvchilarning bilimni chuqurroq o‘zlashtirishiga hamda mustaqil musiqiy faoliyatga jalb etilishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, samarali metodik yondashuvlar — bosqichma-bosqich o‘qitish, individual yondashuv va interaktiv usullardan foydalanish — ijrochilik ko‘nikmalarini shakllantirishda yuqori natija beradi. Bu jarayonda nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta’lim samaradorligini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbekistonning 2026-yilgacha mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi doirasida milliy madaniyatni rivojlantirish va yoshlarning ijodiy salohiyatini qo‘llab-quvvatlash vazifalari musiqa ta’limi orqali

izchil amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, dutor ijrochiligini o‘rgatish ushbu strategik maqsadlarni ro‘yobga chiqarishda samarali pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi. Umuman olganda, musiqa madaniyati darslarida milliy cholg‘ularni o‘qitishni tizimli va zamonaviy metodlar asosida tashkil etish nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki yosh avlodni milliy qadriyatlarga sodiq, ijodkor va ma’naviy barkamol shaxs sifatida shakllantirishga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatqulov O. Zamonaviy musiqiy ta’lim metodlari. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2023.

2. Rajabov A. O‘zbek musiqa tarixi. – Toshkent: Sharq, 2020.

3. Sagdullayeva D. Bolalar uchun musiqiy ta’lim metodikasi. – Toshkent: Fan, 2019.

4. Xodjayeva G. Musiqa madaniyati asoslari. – Toshkent: O‘zbekiston, 2015.

5. https://inacademy.uz/index.php/zdpp/article/download/72113/45509/82450

6. https://phoenixpublication.net/index.php/TTVAL/article/view/3174